

Sağlık İnanç Modeli, Turizm Fobisi ve Salgın Hastalıklar*

Bayram Şahin¹ Selda Güven^{2**}

¹ Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Balıkesir, Türkiye, bsahin@balikesir.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1911-9066

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ezine Meslek Yüksekokulu, Çanakkale, Türkiye, selda.egilmezgil@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4931-7880

Öz

Covid-19 salgını, toplumsal düzeyde korkuyla bağlantılı fobik davranışları ortaya çıkarabilmekte, bu davranışların görülme sıklığını artırabilmekte, sağlıkla bağlantılı davranış değişikliklerine sebebiyet verebilmektedir. Salgın sona erdikten ya da kontrol altına alındıktan sonra dahi bu dönüşümlerin kalıcı olması beklenmektedir. Turizm endüstrisinin de bu değişimleri yoğun bir şekilde deneyimleyeceği, ortaya çıkan korkunun, paniğin, belirsizliğin ve risk algısının turist davranışını değiştireceği, fobik davranışlara sebebiyet vereceği düşünülmektedir. Nitekim korku, bireylerin kendini tehlikelere karşı koruma altına almak adına savunma mekanizmaları geliştirmesine neden olmaktadır. Sağlığa ilişkin risk algısının yüksek olması ise koruma davranışını ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada turistlerin tatili esnasında kendini güvende hissetmemesi, enfekte olabilme, yakınlarına ya da etrafındaki diğer kişilere hastalığı bulaştırma olasılığı; uluslararası seyahatlerin azalmasına, turistlerin daha kısa süreli seyahatler gerçekleştirmelerine ya da seyahat etmekten tamamen imtina etmelerine sebebiyet verebilir. Bu perspektiften bu çalışmada sağlık inanç modeli, turizm fobisi ve salgın hastalık konuları üzerinde durulmuş, Covid-19 salgının yarattığı korku ve panik ortamının psikolojik etkileri genel hatlarıyla çizilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık İnanç Modeli, Turizm Fobisi, Salgın Hastalıklar, Covid-19

The Health Belief Model, Tourism Phobia and Epidemic Diseases

Abstract

The Covid-19 pandemic may reveal fear-related phobic behaviors at the societal level, increase the incidence of these behaviors and cause health-related behavioral alterations. These transformations are expected to be permanent even after the epidemic ends or is brought under control. It is anticipated that the tourism industry will also experience these changes intensely, that the resulting fear, panic, uncertainty and risk perception will change tourist behavior and arouse phobic behaviors. In point of fact, fear provokes individuals to develop defense mechanisms in order to protect themselves against dangers. The high risk perception regarding health reveals the protective behavior. At this point, the tourist does not feel safe during his/her vacation, the possibility of being infected, infecting his/her relatives or other people around him; It may lead to a decrease in international travel, shortening of vacation time or abstaining from traveling. From this point of view, this study focuses on the Health Belief Model, tourism phobia and epidemic disease, and the psychological effects of the fear and panic environment created by the Covid-19 epidemic are outlined.

Keywords: The Health Belief Model, Tourism Phobia, Epidemics, Covid-19

Önerilen Atıf/Suggested Citation

Şahin, B. ve Güven, S. (2022). Sağlık İnanç Modeli, Turizm Fobisi ve Salgın Hastalıklar. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(Ek.2), 25-43.

*Bu çalışma, 15-17 Ekim 2021 tarihlerinde gerçekleştirilen 21. Ulusal Turizm Kongresi'nde sunulmuştur.

**Sorumlu yazar e-posta: selda.egilmezgil@gmail.com

Literatür Taraması

Cilt 6, Sayı Ek.2, 2022
ss. 25-43

Gönderim : 05.11.2021
1. Düzeltme: 27.02.2022
Kabul Tarihi: 28.03.2022

Literature Review

Vol 6, Additional 2, 2022
pp. 25-43

Received : 05.11.2021
Revision1: 27.02.2022
Accepted: 28.03.2022

GİRİŞ

Dünyanın en büyük endüstrilerinden biri olan turizmin, 2019 yılı sonlarından itibaren Covid-19 salgınının etkisiyle büyük bir darbe aldığı ifade edilebilir. Sınır kapatma uygulamaları, sosyal mesafe, zorunlu karantina ve geliştirilen aşilar henüz tam anlamıyla salgının kontrol altına alınmasını sağlayamamıştır. Esasen gelecekte dünyanın iklim değişikliği, kuraklık, yeni virüsler ve salgınlar gibi birtakım krizlere gebe olduğu düşünülmektedir. Bu perspektiften medyada neredeyse her gün karşılaşılan olumsuz haberlerden etkilenen, virüsten enfekte olan, yakınlarını ve arkadaşlarını kaybeden bireylerin, turizme yönelik algılarının ve davranışlarının değişmesi de muhtemeldir.

Bireylerin ziyaret ettikleri destinasyonlarda hayatlarını tehdit edebilecek boyutta riskler bulunması, o destinasyona yönelik seyahat planlarının değişmesine, seyahatlerin iptal edilmesine ve güvende olmak adına turizm faaliyetlerine katılmamasına neden olabilir. Nihayetinde korku ve korkuyla bağlantılı fobik davranışlar, insanları psikolojik açıdan olumsuz olarak etkileyerek davranış değişikliğine sebebiyet verebilmektedir.

İnançlar, değerler ve tutumlar insan davranışını açıklayan içsel faktörler arasındadır. Durumla bağlantılı olarak bu unsurların etkileri, şiddeti ve yönü davranışın olumlu ya olumsuz olarak gerçekleşmesine sebebiyet verebilir. Sağlık davranışı da bu kapsamda ele alınabilir. Sağlık davranışında meydana gelen değişimleri açıklamak için geliştirilen Sağlık İnanç Modeli'ne göre bireyin sağlığına yönelik tutumu, inancı ve verdiği değer, belirli davranışların temelini oluşturabilir. Sağlık davranışıyla bağlantılı olarak, tüm dünyayı etkisi altına almış olan Covid-19 salgınının ortaya çıkardığı korku ve durumun ciddiyeti, seyahat davranışlarını ve kararlarını olumlu ya da olumsuz etkileyecektir. Nihayetinde sağlık davranışı kapsamında bireyler, kendilerini koruma altına almak için salgını tetikleyen davranışlardan kaçınacaklardır. Uluslararası seyahatler ise hastalıkların salgına dönüşmesine sebebiyet verebilmektedir.

Bu çalışmada sağlık inanç modeli, turizm fobisi ve salgın hastalık konuları üzerinde durulmuş ve gelecekte turizmde meydana gelebilecek değişimler ve etkiler tartışılmıştır. Yüksek düzeyde yer değişimi ve insan etkileşimi içeren turizm faaliyetlerinin ve turist davranışlarının salgınla bağlantılı olarak değişime uğrayacağı düşünülmektedir. Bu çerçevede sağlık inanç modeli, turizm fobisi ve salgın hastalıklar ile ilgili kavramsal değerlendirme yapılacaktır.

Kavramsal Çerçeve

Sağlık İnanç Modeli

Sağlık İnanç Modeli, sağlıkla bağlantılı davranış değişikliklerini (Tuzcu ve Bahar, 2012: 94) açıklamak için sıklıkla başvurulan psikososyal bir yaklaşımdır. Başlangıçta, insanların hastalıkları önleme veya teşhis etme programlarına katılma konusundaki isteksizliklerini açıklamak için kullanılırken, sonrasında hastalığın belirtilerine gösterilen tepkilere, hastalığa tepki olarak geliştirilen davranışlara ve tıbbi

yönetimlere uyuma doğru evrilmiştir (Strecher ve Rosenstock, 1997: 113). Model, bireyin hastalıkla ilgili algısı olan algılanan duyarlılık, hastalığın meydana getireceği ölüm, sakatlık, kayıp gibi sonuçlarıyla ilgili değerlendirmeleri kapsayan algılanan ciddiyet, davranışın gerçekleşmesi sonucunda hastalığın etkisinin azalacağına yönelik beklenti olarak ifade edilebilen algılanan fayda, davranışın gerçekleşmesini zorlaştıran faktörler olan algılanan engeller, kişinin kendine inancını, kararlılığını kapsayan öz yeterlilik ve davranışı tetikleyen ipuçları olmak üzere altı bileşenden oluşmaktadır (Rosenstock, 1974: 330-333; Çenesiz ve Atak, 2007: 428; Gözüm ve Çapık, 2014: 231; Tong, Chen, Yu ve Wu, 2020: 1206). Bireyler, kendilerini bir duruma duyarlı olarak görüyorlarsa, bu durumun potansiyel olarak ciddi sonuçları olacağına inanıyorlarsa, eylemin beklenen faydaları eylemin önündeki engellerden daha ağır basıyorsa, kendileri için mevcut olan bir hareket tarzının, duruma duyarlılıklarını ya da durumun ciddiyetini azaltmada yararlı olacağına inanıyorlarsa eylemleri gerçekleştirmeleri muhtemeldir (Champion ve Skinner, 2008: 46-47). Hastalıktan kaçınma arzusunu ve sağlıkla ilgili bir eylemin onu önleyebileceği inancını ele alan bir değer beklenti teorisi olan Sağlık İnanç Modeli (Tong, Chen, Yu ve Wu, 2020: 1206), sağlıkla ilgili eylemin üç faktör sınıfının aynı anda ortaya çıkmasına bağlı olduğunu varsaymaktadır. Bunlar; sağlık endişesinin varlığı, kişinin ciddi bir sağlık sorununa ya da bu hastalık sonrasında ortaya çıkan patolojik değişimlere karşı duyarlı olduğuna dair inanç ve sağlıkla ilgili belirli bir tavsiyesini izlemenin, algılanan tehdidi azaltmada kabul edilebilir bir maliyetle faydalı olacağına inanç şeklindedir (Rosenstock, Strecher ve Becker, 1988: 177).

Sağlık endişeleriyle bağlantılı davranışsal sorunları ele alan Sağlık inanç modeli (Tadesse, Alemu, Amogne, Endazenaw ve Mamo, 2020: 3752), sağlık koşullarıyla ilgili bireysel inançlara odaklanan bir modeldir. Bu modele göre, kişinin belirli bir sağlık uygulamasına katılma olasılığı bireysel inançlara dayanmaktadır; bireysel algılar değiştirilerek önerilen davranışların (Örn. önleyici Covid-19 davranışları) benimsenme olasılığı artacaktır. Sağlık inanç modeline göre, insanlar pandemik durumların tehdidi altında olduklarını hissettiklerinde (algılanan duyarlılık) veya hastalığın sağlıklarına ciddi etkileri olabileceğini düşündüklerinde (algılanan şiddet) kendilerini korumak adına sağlık davranışını benimseyecektir (Karimy vd., 2021: 2). Eğer eyleme geçilmez ise daha ağır sonuçların ortaya çıkabileceğine inanılmaktadır (Gözüm ve Çapık, 2014: 230). Pandemi ile bağlantılı olarak ortaya çıkabilecek olumsuz davranış ve tutum gelişmesi ihtimali nedeniyle, insanların sağlığa yönelik algılarını, karar verme süreçlerini ve davranışlarını anlamak oldukça önemlidir (Bal, 2014: 134).

Sağlık İnanç Modeli, Covid-19 ile bağlantılı kaygı, belirsizlik, şüphencilik, endişe ve korku gibi davranışları azaltmak için kullanılabilir (Mukhtar, 2020: 28-29; Carico, Sheppard ve Thomas, 2021: 1985). Özellikle turistik seyahatlerde seyahatin risk içermediğine yönelik inanç, destinasyonun güvenilir olduğuna yönelik algı, turistik ürünlerin sağlığı ve güvenliği tehdit etmediğine inanılması turistlerin turizm faaliyetlerine bakış açılarını olumlu olarak etkileyecektir. Bu noktada turistleri koruyucu somut birtakım önlemlerin alınmış olması, risk algısını azaltacak ve seyahat kararlarını olumlu olarak etkileyecektir.

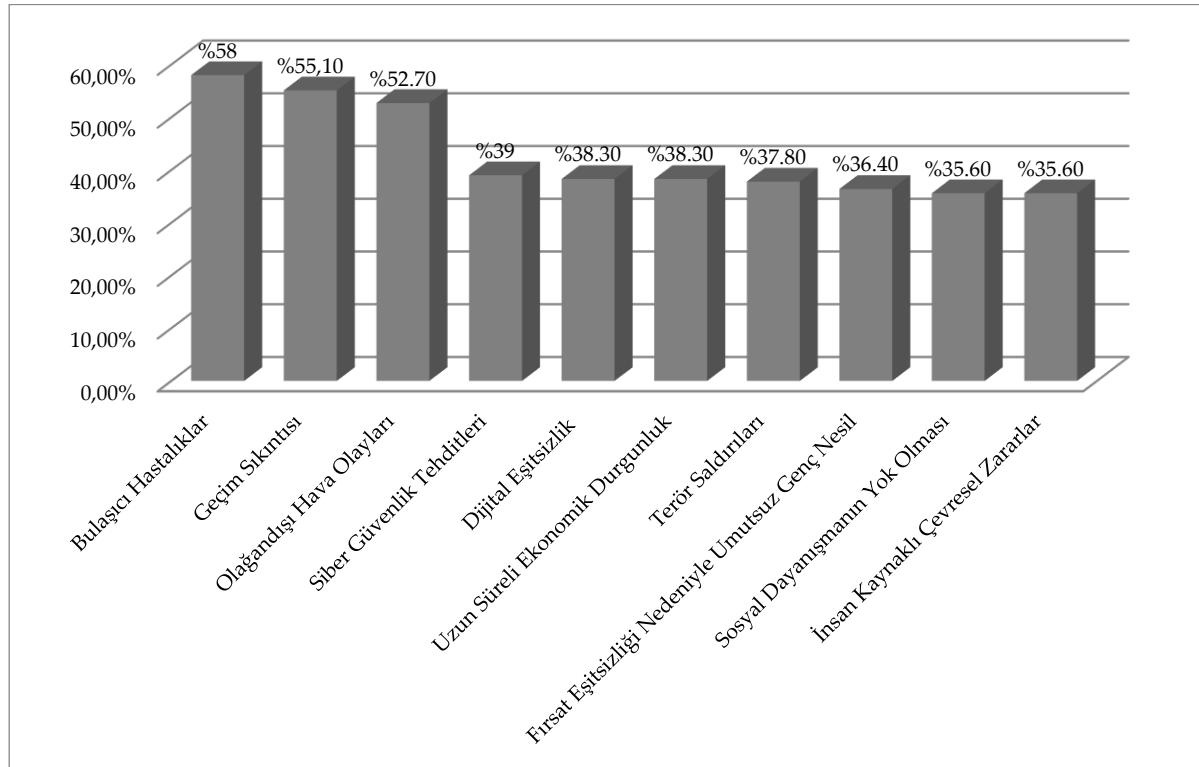
Turizm Fobisi

Fobilerin temelini oluşturan korkular, belirli uyaranlarla ilgili, aşırı düzeyde duygusal kaçınma ile belirti veren olumsuz duygulardır ve enfekte olma korkusu, toplumsal düzeyde önemli derecede zihinsel sorunlara yol açabilir (Harper, Satchell, Fido ve Latzman, 2020: 3). Korku, çeşitli biyolojik hazırlık süreçleri içeren, hayatta kalmak için esas olan ve potansiyel olarak tehdit edici olaylara tepki olarak gelişen bir savunma mekanizmasıdır. Pandemi sürecinde olduğu gibi kronik veya orantısız olduğunda ise zararlı hale gelir, çeşitli psikiyatrik bozukluklara neden olabilir, bireylerin kaygı ve stres düzeylerini artırabilir (Ornell, Schuch, Sordi ve Kessler, 2020: 232). Küresel bir salgın haline gelen Covid-19, önemli endişelere neden olmuş, bir tehdit olarak algılanan pandemi, toplumda kaygının yayılmasını tetiklemiştir (Wheaton, Prikhidko ve Messner, 2021: 1). Pandemiler, sağlık uzmanlarıyla sınırlı biyolojik hastalıklar (Presti, McHugh, Gloster, Karekla ve Hayes, 2020: 65-66) ya da epidemiyolojik krizler değil, aynı zamanda psikolojik krizler olup (Mahmud, Talukder ve Rahman, 2021: 35) bireyleri ve daha genel olarak toplumu sembolik ilişkiler yoluyla etkiler. Covid-19'un dünya çapındaki ölçeği göz önüne alındığında medya, pandeminin psikolojik ve sosyal etkilerini güçlendirmiştir. Örneğin, medyada yer alan haberlerle ortaya çıkan ve güçlendirilen duygusal tepkiler, çeşitli ürünlerin gereksiz yere istiflenmesine, maske gibi tıbbi açıdan gerekli malzemelerin tehlikeli biçimde kıtlığına, virüsü coğrafi kökenleriyle ilişkilendirmeye yönelik kasıtlı girişimlere, damgalamaya ve yabancı düşmanlığını besleyerek bazı bölgelerde Asyalı insanlara karşı nefret suçlarında artışa neden olmuştur (Presti, McHugh, Gloster, Karekla ve Hayes, 2020: 65-66). Bu noktada bulaşıcı hastalık korkusunun, diğer tıbbi durumların uyandırdığı korkudan önemli ölçüde farklı olduğu belirtilebilir (Troisi, 2020: 72). Pandeminin toplum üzerindeki en önemli etkileri; stres seviyelerindeki artış ve korku gibi duygulardır. Ayrıca, salgın ile ilgili faktörler hakkında belirsiz ve yanlış bilgiler, toplumda korkuya neden olabilmektedir. Böyle bir durumda bireyler, doğal olarak Covid-19 hakkında, özellikle de salgından etkilenmesi muhtemel bireylerle temas halinde olmaktan endişe duymaktadır. Bu olumsuz duygusal tepkilerin tümü, korku, depresyon, anksiyete, paranoya, psikotik ataklar ve (aşırı durumlarda) intihar gibi ciddi bozukluklara dönüşebilecek ruh sağlığı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabilmektedir (Mailliez, Griffiths ve Carre, 2021: 2).

Belirli nesnelere ya da durumlara karşı yoğun korkular olarak tanımlanabilen fobiler, hemen hemen her şeye tepki olarak gelişebilir (Crozier, Gillihan ve Powers, 2011: 7). Kökeni Yunanca "Phobos" kelimesi olan fobi; korku ya da dehşet anlamına gelmekte ve baskın zihinsel sorunlar olarak ön plana çıkmaktadır (Chatta, Ajmal ve Ajmal, 2017: 2130). Bu noktada korku, tehlikenin farkında olmak, kaygı ise bireyin korktuğunda ortaya çıkan, hoş olmayan bir duygu ve fizyolojik bir tepkidir (Luo ve Lam, 2020: 2). Çoğu sağlıklı birey, tatil öncesinde ve esnasında olumlu uyarılma ile birlikte orta düzeyde kaygı yaşar. Normal olarak kabul edilen bu durum, stresli durumlara verilen geçici tepkiler olup, seyahat niyetleri ve kararları üzerinde çok az etkisi bulunmaktadır. Güvenli ev ortamını geçici olarak terk etme korkusunu bünyesinde barındıran turizmle bağlantılı klinik açıdan anlamlı kaygı bozuklukları da ortaya

çıkarmaktadır. Bunlar arasında; alan korkusu (agorafobi), kapalı alan korkusu (klostrofobi), kalabalık korkusu (demofobi/enoklofobi), seyahat korkusu (hodofobi), uçuş korkusu (aviofobi), hastalığa yakalanma korkusu (nozofobi) sayılabilir (Zenker, Braun ve Gyimothy, 2021: 2).

Literatürde turizm fobisinin, turist yoğunluğu nedeniyle yaşam ya da deneyim kalitesinin kabul edilemez şekilde bozulduğu destinasyonların durumunu (Goodwin, 2017: 1) tanımlamak için kullanılan aşırı turizm (over turizm) kavramı ile ilişkilendirildiği görülmektedir (Milano, Novelli ve Cheer, 2019: 353; Blanco-Romero, Blázquez-Salom, Morell ve Fletcher, 2019: 7; Ojeda ve Kieffer, 2020: 144; Verissimo, Moraes, Breda, Guizi ve Costa, 2020: 157; Almeida-García, Cortés-Macías ve Parzych, 2021: 2; Ramos ve Mundet, 2021: 118). Ancak fobi, belirli bir öğrenme mekanizması ve gelişim süreci içeren korku temelli bir kavramdır (Merckelbach, Jong, Muris ve Hout, 1996: 337-338) ve turizm fobisi, bireylerin turistik faaliyetlere karşı hissettikleri korku olarak tanımlanabilir (Almeida-García, Cortés-Macías ve Balbuena-Vázquez, 2019: 4). Bu perspektiften turistlerin seyahatleri esnasında belirli bir hastalığa yakalanma korkusu yaşamaları ve bu durumun seyahat etmelerini engellemesi turizm fobisi kapsamında ele alınabilir (Batic, Radivojevic, Stojiljkovic, Simovic, Juvan, Lesjak ve Podovšovnik, 2021: 1). Rather'ın (2021: 1) "Covid-19 salgınıyla beraber, zorunlu sistematik seyahat kısıtlamalarının uygulanmasının ve algılanan risk nedeniyle artan seyahat kaygısının tipik seyahat davranışlarının değişmesine neden olmuştur" ifadesi ise bu söylemi desteklemektedir. Yani pandemiyle bağlantılı korku, algılanan risk gibi psikolojik unsurlar, turistlerin seyahat davranışını ve gelecekteki seyahat niyetlerini etkileyen temel faktörler olarak ortaya çıkmaktadır.

Grafik 1. Küresel Topluma Yönelik Algılanan En Büyük Tehditler

Kaynak: World Economic Forum (2021)

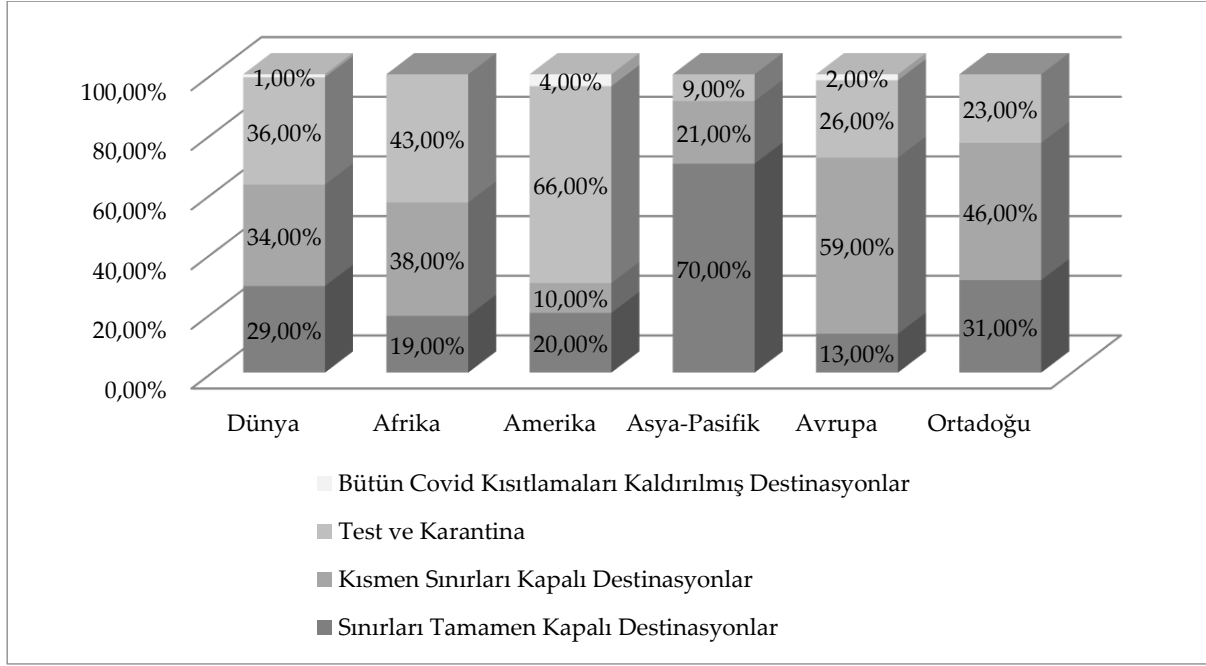
World Economic Forum tarafından hazırlanan 2021 Küresel Risk Raporuna göre toplum tarafından bulaşıcı hastalıklar %58 ile en büyük tehdit olarak algılanmaktadır. Valle (2020: 22) ise turistlerin Covid-19 sürecinde yaşadıkları travmanın uluslararası turizm talebini azaltan bir etkisi olabileceğini belirtir. Bu noktada salgın sonrasında hükümetler kısıtlamaları hafifletse de turistlerin zihninde salgın temelli bir korkunun yerleştiği ifade edilmektedir. Esasen Covid-19'un tıbbi bir sorundan daha fazlası olduğu, bireyleri sosyal, duygusal ve psikolojik açıdan etkilediği belirtilebilir. Jamal ve Budke'ye (2020: 183) göre mevcut salgın, bireylerde korku ve endişeyi tetiklemiştir. Douglas ve arkadaşları (2020: 2) ise bireylerin kendilerini diğer bireylerden tecrit etmelerinin ciddi düzeyde olumsuz sosyal, psikolojik riskler ve etkiler taşıdığını ifade eder. Tee ve arkadaşları (2020: 379-380), daha önce yaşanan salgınların toplumda korkuya neden olduğunun, korkuyla ve kaygıyla ilgili davranışları tetiklediğinin, Covid-19 salgınında ise virüs ile ilgili belirsizliklerin, enfekte olma, ölüm, sevdiklerini ya da aile bireylerini kaybetme gibi toplumun genelini ve bireyin ruh sağlığını olumsuz olarak etkileyen durumların altını çizer. Tachmatzidis (2020: 4) pandemi sürecinde hayatta kalma mantığının temel itici güç haline gelebileceğini, dolayısıyla yapısal değişiklikler ve bu değişikliklerle bağlantılı önemli zihinsel değişimlerden geçmiş yeni bir toplum meydana getirebileceğini belirtir. Lalaoui (2020: 2), Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine atıfta bulunarak insanların temel ihtiyaçlarının fizyolojik ihtiyaçlar ve güvenlik ihtiyacı olduğunu, bu ihtiyaçların sırasıyla hayatta kalma ve istikrar ile bağlantılı olduğunu ifade eder. Ulak (2020: 109), salgının turizm hareketliliğini etkilediğini, turistlerin motivasyonunu azalttığını ve seyahat edenler üzerinde korkuya sebebiyet verdiğini öne sürer. Tatil kararında güven ve risk algısı önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum bazı insanların neden her yıl aynı destinasyonda tatil yaptığını açıklamaktadır. Turistlerde karar verme süreci, yola çıkmadan önce tüm olası tehditleri değerlendirmeyi kapsamaktadır (Korstanje, 2011: 225). İnsan kaynaklı ya da doğal felaketler sonrasında turistlerde yeni davranış kalıpları ortaya çıkabilir. Bu felaketlerle ilintili korku ise turizm fobisi olarak adlandırılabilir (Çakar, 2019: 2). Bu perspektiften salgının bireylerin psikolojileri ve davranışları üzerinde olumsuz etkileri olduğu, turizm endüstrisi açısından ise bireylerin enfekte olma, başkalarına virüs bulaştırma, ölüm gibi korkularla turistik seyahatlere katılmayarak turizm fobik davranışlar sergileyebileceği çıkarımında bulunabilir.

Salgın Hastalıklar

Bulaşıcı hastalıklar; bakteriler, virüsler, mantarlar veya parazitler gibi organizmaların neden olduğu bozukluklardır. Normalde zararsızdırlar, hatta faydalıdırlar. Ancak belirli koşullar altında bazı organizmalar hastalığa neden olabilir (Mayo Clinic, 2021). Bulaşıcı bir hastalığı salgın hastalığa dönüştüren iki durum söz konusudur. Bunlar; hastalanan insan sayısında ani bir artış olması ve hastalığın daha önce görülmediği bir yerde ortaya çıkması şeklindedir. Zika virüsü ya da ebola, salgın hastalıklara örnek olarak gösterilebilir (Grennan, 2019: 910). Ancak Covid-19, Dünya Sağlık Örgütü tarafından yayılma hızı ve etki düzeyi nedeniyle pandemi olarak adlandırılmıştır (WHO, 2021). Farklı virüslerden kaynaklanmakla birlikte 1918 yılında ortaya çıkan ve

50 milyondan fazla insanın ölmesine neden olan İspanyol Gribi ile benzerlik göstermektedir (Morens, Taubenberger ve Fauci, 2021: 1086-1087). Küresel ulaşım sistemleri aracılığıyla (deniz ve demir yolları) yayılan ve ilk modern pandemi olarak kabul edilen İspanyol gribinde, Covid-19 salgınında olduğu gibi, salgını durdurmak adına karantina, seyahat kısıtlamaları gibi önlemler alınmıştır (Gössling, Scott ve Hall, 2021: 5). Bu kapsamda pandemi ya da küresel salgın, bulaşıcı bir hastalığın coğrafi sınırları aşması ve bütün dünya insanlığını etkilemesi olarak ifade edilebilir.

Doğası gereği oldukça savunmasız ve kırılgan olan turizm endüstrisi (Zhong, Sun, Law ve Li, 2021: 1), geçmişte de birçok krizle karşı karşıya kalmıştır. Esasen turizmin krizlerden kolay etkilenen bir endüstri olduğu belirtilebilir (Maphanga ve Henama, 2019: 1). Zeng, Carter ve Lacy (2005: 306) krizlerin turizm üzerindeki etkilerinin genellikle ani ve aşırı olduğunu, krizin sona ermesiyle turizmin büyüyen bir ivme sergilediğini, ancak toparlanma sürecinin krizin doğasına bağlı olduğunu ifade eder. 2002-2003 SARS, 2012 MERS, ABD'de 9/11 terör saldırısı, Hint Okyanusu bölgesinde 2004 yılında yaşanan tsunami gibi krizlerin küresel ölçekte hiç etkilerinin olmadığı ya da kısmen etkili olduğu ifade edilebilir (Korže ve Škabar, 2020: 92). Ancak Covid-19 virüsünün tüm dünyaya yayılması, seyahat, iş ve yaşam aktivitelerini durma noktasına getirmesi nedeniyle önceki krizlerden daha farklı bir profile sahip olduğu belirtilmektedir (Higgins-Desbiolles, 2020: 611). Nitekim salgının turizm üzerindeki etkileri o kadar büyüktür ki, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra endüstrinin karşılaştığı en büyük kriz olarak nitelendirilmektedir (Lopes, Remoaldo, Ribeiro ve Martín-Vide, 2021: 1). Çoğu ülke sınırlarını kapatmış, geniş çaplı karantinalar uygulanmış, insan yaşamının birçok alanı pandemiden sert bir şekilde etkilenmiştir. Bu perspektiften oldukça bulaşıcı ve ölümcül bir solunum yolu hastalığı olan Covid-19'un insan yaşamının her alanına hükmettiğini ve değiştirdiğini (Joo, Xu, Lee, Lee ve Woosnam, 2021: 1), uluslararası seyahatlerle kolayca yayılabilmesinin (Kuo, Chen, Tseng, Ju ve Huang, 2008) ise salgının küresel bir problem haline dönüşmesine neden olduğu çıkarımında bulunulabilir. Bu noktada turizmin bulaşıcı hastalıkların etkilerini artırabildiği, bulaşıcı hastalıkların ise turizmi ve turizmin gelişimini etkilediği (Chen, Law ve Zhang, 2021: 44), salgın hastalıkların bireylerin seyahat planlarını değiştirmelerine, hatta seyahatlerini iptal etmelerine ve turizm faaliyetlerine katılmamalarına neden olduğu belirtilebilir. Aşağıdaki grafikte Dünya Turizm Örgütü'nün Temmuz 2021'de yayınladığı 10. raporunda Covid-19 salgınıyla bağlantılı seyahat kısıtlamalarının dağılımı gösterilmektedir.

Grafik 2. Seyahat Kısıtlamalarının Bölgesel Dağılımı

Kaynak: UNWTO (2021a)

Grafiğe göre, hali hazırda dünyadaki 217 destinasyonun 63'ünün yani %29'unun sınırları tamamen kapalı durumdadır. 73 destinasyon, yani tüm destinasyonların %34'ü sınırlarını kısmen kapatmış durumdadır. Destinasyonların %36'sı (78 destinasyon), uluslararası turist olarak ülkeye girişte PCR (Polymerase Chain Reaction) ya da antijen testi istemektedir. Testlere rağmen bazı durumlarda zorunlu karantina uygulanmaktadır. Tüm seyahat kısıtlamalarını kaldıran destinasyonlar ise Arnavutluk, Kosta Rika ve Dominik Cumhuriyetidir ve bu üç ülke %1'lik dilimi temsil etmektedir (UNWTO, 2021a). Seyahat kısıtlamalarının boyutları, salgının halen ciddiyetini koruduğunu gözler önüne sermektedir. Virüsün mutasyona uğramış versiyonları ise yeni tehlikelerin varlığının göstergesidir.

Geçmişte nispeten birbirinden izole olarak yaşamına devam eden insanoğlu, modern dünyada emsalsiz bir şekilde seyahat erişimine, hızına ve hacmine sahiptir. Bu hareketlilik ise yeni patojenlere, bilinen hastalıkların yeni türlerinin ortaya çıkmasına ve bu hastalıkların süratli bir şekilde yayılmasına neden olmaktadır (Tatem, 2014: 5). Bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkmasının ve yayılmasının küresel turizm hareketliliğinin doğal sonuçlarından biri olduğu (Qiu, Park, Li ve Song, 2020: 1), uluslararası seyahatlerin ve turizmin, salgın hastalıkların yayılmasını kolaylaştırdığı (Novelli, Burgess, Jones ve Ritchie, 2018: 77) öne sürülmektedir. Zira seyahatlerin enfeksiyon riskini artırması ve hükümetlerin seyahat yasakları uygulaması, turizm tüketimi ile sağlık riskleri arasında bir bağlantı olduğunu gözler önüne sermektedir (Yang, Zhang ve Chen, 2020: 5). Nihayetinde insan hareketliliği arttıkça, pandeminin yayılma hızı ve küresel topluluğun buna eşlik eden etkisi de artmaktadır. Esasen ulaştırma ağı ve altyapı gelişimi nedeniyle ülkeler ve bölgeler arasındaki karşılıklı bağlantı, küresel ticareti ve turizm temelli insan hareketliliğini kolaylaştırmıştır. Küresel ticaretin ve toplu seyahatin yoğunluğu ise yakın geçmişte de tecrübe edildiği üzere bulaşıcı

hastalıkların yayılmasıyla ilgili küresel endişeleri artırmıştır (Hussain, Fusté-Forné ve Simmons, 2021: 2). Yani küresel değişimin bir sonucu olarak, daha büyük salgınların ortaya çıkma ihtimali mevcuttur (Gössling, Scott ve Hall, 2021: 4). Turizm endüstrisinin küreselleşmesi, dünyanın birbirine daha bağımlı ve birbiriyle bağlantılı hale gelmesi, salgınların tek bir merkezden dünyanın tamamına yayılmasına sebebiyet verebilmektedir (Madininos ve Vassiliadis, 2008: 73). Wuhan'da ortaya çıkan bir salgının tüm dünyayı etkilemesi ise bu duruma verilebilecek en büyük örneklerdendir.

Covid-19, benzeri görülmemiş ekonomik ve sosyal krize neden olarak çağdaş kapitalizmin ve küreselleşmenin kırılma noktasını gözler önüne sermiştir (Frago, 2021: 1). Öte yandan, turist davranışında salgın temelli birtakım değişiklikler meydana geleceği ve bu durumun ise turizm faaliyetlerini olumsuz olarak etkileyeceği öngörülmektedir. Bu değişiklikler, kalabalıktan kaçınma, uzun mesafeli seyahatlerden kaçınma ve orta vadede uzun mesafeli seyahatlerin azalması, kapalı ve aşırı kalabalık yerlerden kaçınmak için toplu taşıma dışı ulaşım tercihi, zaman ve mesafe açısından uygun olduğunda özel otomobilin turizm seyahati için birincil seçenek haline dönüşmesi şeklindedir. Özellikle turistler, Covid-19'un kontrol altına alınamadığı bir bölgeden geliyorsa ya da ziyaret ettikleri destinasyonlar riskliyse, daha belirgin bir turizm fobisi ortaya çıkacaktır (Pardo ve Ladeiras, 2020: 675). Gajic, Petrovic, Blesic, Radovanovic ve Syromiatnikova (2021: 2) ise her ne kadar pandemi sonrasında psikolojik dayanıklılığı ve temkinli seyahat davranışını tetikleyen farklı başa çıkma stratejileri ortaya çıksa da, pandemi sonrasında devam eden korkunun turistlerin davranışları üzerinde büyük sonuçları olabileceğine dikkat çekmektedir. İnsanlar, çeşitli şekillerde buldukları çevreye adapte olacaktır, ancak bu uyum, nasıl geliştiğine bağlı olarak davranışı biçimlendirecektir (Maximiliano, 2016: 138).

SAĞLIK İNANÇ MODELİ, TURİZM FOBİSİ VE SALGIN HASTALIKLAR ÇERÇEVESİNDE GELECEĞE YÖNELİK ÖNGÖRÜLER

Turizm ve bu kapsamda gerçekleştirilen seyahatler, genellikle zevk ve boş zaman etkinlikleriyle ilişkilendirilmektedir. Risk ise çoğunlukla kaçınılması gereken potansiyel tehdit olarak görülebilmektedir (Williams ve Baláž, 2015: 271). Bu faaliyet alanı, doğası gereği belirli düzeyde risk, belirsizlikler içeren karmaşık bir süreçtir ve sağlık riskleri; yolcuların güvenliğini, emniyetini tehlikeye atabilir (Jonas, Mansfeld, Paz ve Potasman, 2011: 88; Huang, Dai ve Xu, 2020: 1) ve seyahat etme kararını olumsuz olarak etkileyebilir (Quintal, Lee ve Soutar, 2010: 797). Sağlık riskleri, turistler açısından sağlık inançları ve risk önleme davranışları ile ilişkilidir. Turistlerin sağlık inançlarının incelenmesi, risk algısını (algılanan duyarlılık, algılanan ciddiyet), bu tür davranışların algılanan maliyetlerini ve faydalarını anlamak açısından özellikle risk konusunda daha fazla endişe gösterenlerle ilintili olarak yol gösterici olabilir (Huang, Dai ve Xu, 2020: 1). Çünkü risk algısı, davranışların temel belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmekte ve seyahat etmekten kaçınmaya sebebiyet verebilmektedir (Cahyanto, Wiblishauser, Pennington-Gray ve Schroeder, 2016: 196-197). Nihayetinde Covid-19 salgınıyla bağlantılı olarak turistik seyahatlerin iptal edilmesi sağlık

inançlarıyla bağlantılıdır ve sağlığı korumaya yönelik engelleyici bir davranıştır (Naseer vd., 2021: 9). Bu noktada pandeminin ortaya çıkardığı değişim ile ilintili turistlerin davranışlarını, risk algılarını (Gupta, Cahyanto, Sajnani ve Shah, 2020: 2) ve seyahat korkusunu anlamak önemlidir (Bremser, Crowley-Cyr, Abraham, Moreno-Martin ve Carreno, 2021: 2). Çünkü turizm faaliyetlerine katılma ve güvenliğin birbiriyle çelişmesi durumunda, algılanan riski azaltmak adına koruma davranışları ortaya çıkacaktır (Bae ve Chang, 2021: 1018). İnançlar, davranışı şekillendiren kalıcı bireysel özelliklerdir, sağlığa yönelik inançlar ise özellikle sağlıkla ilgili bir problem deneyimleniyorsa ve bu problemin ciddi sonuçları mevcutsa sağlık davranışını şekillendirecek ve durumun olumlu ya da olumsuz değerlendirilmesine sebebiyet verecektir (Abraham ve Sheeran, 2005: 28-29). Davranışı değiştirmek ancak kişisel inançları değiştirmekle mümkün olabilecektir (Liu, Yao, Liu, Luo ve Zhao, 2018: 2; Kırılmaz ve Doğanyığıt, 2021: 201)

Turizm ile ilgili faaliyetlerin var olabilmesi için istikrarlı bir sosyal ve ekonomik ortam gerekir. Salgın hastalıklar gibi krizler ise isteğe bağlı satın alma ve seyahat etme kararı veren tüketicilerin güvenini zedeler (Page ve Yeoman, 2006: 181). Bu perspektiften salgın hastalıkların, sadece turizm destinasyonlarına yönelik turist akışlarının hacmi ve değeri üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olmadığı, aynı zamanda yarattığı korkunun talebin yer değiştirmesine, sağlık ve güvenliğe ilişkin endişelerin ise ziyaretçilerin seyahat modellerini değiştirmesine neden olduğu (Page, Song ve Wu, 2012: 142) belirtilebilir. Zheng, Luo ve Ritchie (2021a: 1-2), salgın hastalıklar sonrası turizm endüstrisinde normalleşmenin oldukça yavaş olduğunu, seyahat etmenin yüksek risk içeren bir aktivite olarak algılandığını, salgın sırasında turistlerin yüksek risklerle karşı karşıya kalmasının, enfeksiyon ve ölüm korkusunun bakış açılarını değiştirebileceğini ifade eder. Sonuçta korku, kararlara ve davranışa oldukça etki eden güçlü bir duygusal tepki olup (Visser-Keizer, Westerhof-Evers, Gerritsen, Naalt ve Spikman, 2016: 1), tehlikeyi oluşturan kaynaktan ya da çatışmadan kaçmayı amaçlayan savunmacı davranışın ifadesi ile sonuçlanır (Steimer, 2002: 233) ve fobik davranışların temelini oluşturur. Pásztor ve arkadaşları (2020: 171), salgın hastalıkların merkezindeki olgunun ve uzun dönemli etkisinin, korku ve belirsizlik olduğunu ifade eder. Korkunun yoğunluğunun, turistlerin seyahat etmekten kaçınmalarına sebebiyet vereceği belirtilmektedir (Zheng, Luo ve Ritchie; 2021b: 1).

Bilim adamları, 2005'te Alaska'da bir gölette 32.000 yıldır donmuş halde bulunan bakterileri, 2007'de Antarktika'nın Beacon ve Mullins vadilerinde bir buzulun yüzeyinin altında olan 8.000.000 yıllık bir bakteriyi, 2014'te 30.000 yıldır Sibiryaz buzullarında donmuş olarak bulunan iki virüsü yeniden canlandırmıştır (Fox-Skelly, 2021). 2020 yılında yayınlanan bir çalışmada ise Tibet Platosunda bulunan Guliya buzulunda, 28 yeni virüs türü keşfedilmiştir (Zhonga, Solonenko, Li, Gazitúa, Roux, Davis ve Thompson, 2020: 2). Bu bulgular, belki de gelecekte insanlığın daha büyük salgınlar yaşayacağına habercisi olabilir. Turizmin gelecekte nasıl bir şekil alacağı, turistlerin seyahat planlarında, kararlarında ne tür değişimlerin yaşanacağı ise üzerinde durulması gereken bir noktadır. Nihayetinde belirsizlikler devam etse de geleceğe yönelik çıkarımlarda bulunmanın belki de en makul yolu halihazırda mevcut

durumu değerlendirerek yapılabilir. Örneğin UNWTO salgın sonrası uluslararası turist varışlarında 2019 seviyelerine ancak 2023 yılından sonra dönülebileceğini öngörmektedir (UNWTO, 2021b). Ancak bu tahminler, salgının kontrol altına alınması ve normalleşme sürecinin başlangıcıyla ilişkilidir. Her halükârda salgın, kalıcı değişikliklere sebebiyet vermiş ya da verecek olabilir. Bu bilgiler ışığında gelecekte uzun mesafeli seyahatlerde azalmalar olacağı, iç turizmin ön plana çıkacağı, kalabalığın bir tehdit olarak algılanması nedeniyle turistlerin daha bireysel turizm faaliyetlerine katılacakları, ikincil konutların, kamp ve karavan turizminin popüleritesinin, sezon dışı ve kısa süreli konaklamaların sayısının artacağı çıkarımında bulunulabilir. Teknolojinin ve sosyal ağların kullanımı daha da yaygınlaşabilir. Seyahat kısıtlamalarının en yoğun olduğu dönemde, dünyaca ünlü bazı müzelerin sanal gezileri bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Kwok ve Koh (2021: 1937), salgın sürecinde Singapur Turizm Kurulu tarafından düzenlenen sanal partilere, Abu Dabi Kültür ve Turizm Departmanı'nın gerçekleştirdiği Formula 1 sanal sürüşlere, sanatsal performanslara ve 360 derece sanal turlara, Finlandiya'da düzenlenen ve 1,4 milyon seyirci tarafından izlenen sanal bir konsere dikkat çekmiştir. Bec ve arkadaşları (2021: 4), sanal destinasyonlar oluşturarak turistlere dijital deneyimler sunulabileceğini ifade etmiştir. Bu perspektiften gelecekte turizm faaliyetlerinde sanal deneyimler daha fazla ön plana çıkabilir. Yeni salgınların ortaya çıkabilme ihtimali ise turistlerin seyahat etmeden, kendi güvenli alanlarında kalarak sanal turizm deneyimleri yaşamayı tercih etmelerine sebebiyet verebilir. Temel nokta, korkuyu yaratan olgudan uzaklaşmak ve kendini güvende hissetmektir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Her ne kadar turizmin kademeli olarak normalleşeceğine dair bir inanç olsa da (Korže ve Škabar, 2020: 92), insanların hayata yönelik yaklaşımlarının değişmesi (Nino, 2021: 57), bu bağlamda ise turizmde büyük bir dönüşümün ve değişimin yaşanması muhtemeldir (Gössling, Scott ve Hall, 2021: 2). Hali hazırda virüsün gelecekteki etkileri ve olası sonuçları (Riadil, 2020: 1), salgının ne zaman sonlanacağı, tekrar şiddetini artırma ihtimali, bu şiddetin düzeyi gibi sorular belirsizliğini korumaktadır (Chandra, Christensen, Chandra ve Paneth, 2021: 430). Bu risklerin turist davranışını, normal turizm eğilimlerini değiştirmesi (Senbeto ve Hon, 2020: 742), sağlıkla ilgili farkındalıkları artırması beklenmektedir (Zhao ve An, 2021: 3425). Ayrıca medyada sürekli yer alan salgın haberleri, virüs ve aşılara ilgili spekülasyonlar, turizm hareketliliği sonucu salgının belirli bölgelerde tekrar nüksetmesi ve sayılardaki artış, insanlarda korkuyu ve paniği tetiklemektedir. Aşı uygulamaları, dijital aşı sertifikaları, maske kullanımı, sosyal mesafe, karantina ve izolasyon uygulamaları ise ancak kısmen etkili olabilmektedir. Bu şekilde korkunun ve korkuyla bağlantılı fobik davranışların tetiklendiği bir ortamda ise turizmin ve turizm ile bağlantılı uluslararası hareketliliğin geleceği oldukça belirsizdir. Henüz virüsü tamamen engelleyecek bir çözüm bulunamamıştır. Enfekte olan insanlara yönelik yanlış tedaviler uygulandığı ve aşı uygulamalarının ciddi yan etkileri olduğu söylemleri sık sık medyada yer almaktadır. Bu kapsamda belirsizliklerin turizm hareketliliğini olumsuz etkilemeye devam edeceği, salgının yarattığı korkunun turizme yönelik fobik davranışları ve

sağlık davranışını tetikleyeceği, korkuyla bağlantılı davranış değişikliklerine sebebiyet vereceği düşünülmektedir.

Salgının turizm fobik davranışlar üzerindeki etkisini azaltmak adına, öncelikle korkunun ve belirsizliğin kontrol altına alınması ve uluslararası hareketliliğe yönelik olumsuz algıların, turistlerin güvenilirlikle ve sağlıkla ilgili kaygılarının, risk algılarının azaltılması gerekmektedir. Bu kapsamdaki öneriler aşağıda belirtilmiştir:

- Salgın, tüm dünyayı etkileyen küresel bir sorun haline dönüşmüştür. Hükümetler ve uluslararası turizm örgütleri, kısmen de olsa salgın temelli sorunlara çözüm getirmek adına küresel düzeyde işbirliği yapabilir. Bu kapsamda, özellikle UNWTO'nun salgının başlangıcından beri yapmış olduğu istatistiksel çalışmaların, güvenli seyahati ve tatili teşvik eden açıklamalarının geliştirilerek devam etmesi faydalı olacaktır,
- Pandemi sonrasında turistlerin seyahatlerle ilgili duygularını anlamak için derinlemesine araştırma yapmak, seyahat niyetlerine, kararlarına ve motivasyonlarına yönelik değişimleri ortaya çıkaracaktır,
- Küresel düzeyde ortak faaliyetlerin ve uygulamaların yürütülmesi, turistlerin güvenlik algılarını güçlendirecek ve korkularını yenmelerine yardımcı olacaktır. Tüm dünyada geçerli olabilecek tutarlı önlemlerin alınması turistlerin seyahat motivasyonlarını arttıracaktır,
- Salgın ve aşı konularında toplumu bilinçlendirmeye yönelik daha fazla girişimde bulunulabilir. Bilgi kirliliği ve spekülasyonlu açıklamalar, toplumda daha fazla panik ve korku yaratmaktadır. Özellikle ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren bilim kurulları seyahat düzenlemelerine yönelik önlemlerle birlikte turizm faaliyetlerine yönelik önlemleri de açıklamalarına eklemelidirler,
- Turizm ve seyahat işletmelerinin gereken önlemleri eksiksiz olarak uygulaması, ortak sertifikasyon çalışmaları, bilinci artırıcı kamu spotları turistlerin salgınla ilişkili korkularını azaltabilir,
- Turistik destinasyonlardaki yığılmayı ve buna bağlı ortaya çıkabilecek risk algısını azaltmak adına turizm potansiyeline sahip yeni ürünler oluşturulabilir, mekânda ve zamanda yoğunlaşmanın önüne geçmek için bir takım önlemler alınabilir,
- Teknolojinin de desteğiyle yeni turizm ürünleri ve deneyimleri oluşturulabilir, turist deneyimini artırıcı sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik ve karma gerçeklik gibi yöntemlerden faydalanılmalıdır,
- Turizm destinasyonları ve turizm endüstrisinde faaliyet gösteren işletmeler turistlerin algılarını etkilemek ve şekillendirmek adına bireyselleştirilmiş pazarlama kampanyaları gerçekleştirmelidir,

Salgın nedeniyle ortaya çıkan korkunun ve fobik davranışların azalması için salgının kontrol altına alınması ya da tamamen sonlanması gerekmektedir. Bu noktada bütün faaliyet alanları, paydaşlar, yöneticiler, çalışanlar ve toplum birlikte hareket etmelidir. Sonuçta ana tema, insanoğlunun geleceğidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Teşekkür: Katkılarından dolayı hakemlere teşekkür ederiz.

Destek Bilgisi: Herhangi bir kurum ve/veya kuruluştan destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Etik Onayı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun

tespiti halinde Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazar(lar)ına aittir.

Etik Kurul Onayı: Çalışma kamuya açık ikincil verilerin kullanılmasıyla oluşturulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Veri Kullanılabilirlik Beyanı: Araştırma verileri paylaşılmamıştır.

KAYNAKÇA

- Abraham, C., ve Sheeran, P. (2005). The Health Belief Model. M. Conner, ve P. Norman içinde, *Predicting Health Behavior* (s. 28-80). Glasgow: Bell ve Bain.
- Almeida-García, F., Cortés-Macías, R., ve Balbuena-Vázquez, A. (2019). Tourism-phobia in Historic Centres: The Case of Malaga. *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 1-32.
- Almeida-García, F., Cortés-Macías, R., ve Parzych, K. (2021). Tourism Impacts, Tourism-Phobia and Gentrification in Historic Centers: The Cases of Málaga (Spain) and Gdansk (Poland). *Sustainability*, 1-25.
- Bae, S. Y., ve Chang, P.-J. (2021). The Effect of Coronavirus Disease-19 (COVID-19) Risk Perception on Behavioural Intention Towards 'Untact' Tourism in South Korea During the First Wave of the Pandemic (March 2020). *Current Issues in Tourism*, 1017-1035.
- Bal, M. D. (2014). Kadınların Pap Smear Testi Yaptırma Durumlarının Sağlık İnanç Modeli Ölçeği ile Değerlendirilmesi. *MÜSBED*, 133-138.
- Bec, A., Moyle, B., Schaffer, V., ve Timms, K. (2021). Virtual Reality and Mixed Reality for Second Chance Tourism. *Tourism Management*, 1-5.
- Blanco-Romero, A., Blázquez-Salom, M., Morell, M., ve Fletcher, R. (2019). Not Tourism-phobia but Urban-philia: Understanding Stakeholders' Perceptions of Urban Touristification. *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 1-30.
- Bratc, M., Radivojevic, A., Stojiljkovic, N., Simovic, O., Juvan, E., Lesjak, M., ve Podovšovnik, E. (2021). Should I Stay or Should I Go? Tourists' COVID-19 Risk Perception and Vacation Behavior Shift. *Sustainability*, 1-19.
- Bremser, K., Crowley-Cyr, L., Abraham, V., Moreno-Martin, M. J., ve Carreno, M. (2021). Application of the Health Belief Model to Explain Public Perceptions, Travel Intentions and Actions during COVID-19: A Sequential Transformative Design. *Journal of Hospitality and Tourism*, 1-21.
- Cahyanto, I., Wiblishauser, M., Pennington-Gray, L., ve Schroeder, A. (2016). The Dynamics of Travel Avoidance: The Case of Ebola in the U.S. *Tourism Management Perspectives*, 195-203.

- Carico, R. R., Sheppard, J., ve Thomas, C. B. (2021). Community Pharmacists and Communication in the Time of COVID-19 Applying the Health Belief Model. *Research in Social and Administrative Pharmacy*, 1984-1987.
- Champion, V. L., ve Skinner, C. S. (2008). The Health Belief Model. K. Glanz, B. K. Rimer, ve K. Viswanath içinde, *Health Behavior and Health Education* (s. 45-66). San Francisco: John Wiley ve Sons.
- Chandra, S., Christensen, J., Chandra, M., ve Paneth, N. (2021). Pandemic Reemergence and Four Waves of Excess Mortality Coinciding With the 1918 Influenza Pandemic in Michigan: Insights for COVID-19. *History Essay*, 430-437.
- Chatta, G. N., Ajmal, M., ve Ajmal, S. (2017). Blood Injection - Injury Phobia amongst Medical Students and Its Impact on Their Future Prospects. *International Journal for Research in Applied Science ve Engineering Technology*, 2130-2138.
- Chen, S., Law, R., ve Zhang, M. (2021). Review of Research on Tourism-related Diseases. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 44-58.
- Crozier, M., Gillihan, S. J., ve Powers, M. B. (2011). Issues in Differential Diagnosis: Phobias and Phobic Conditions. D. McKay, ve E. Storch içinde, *Handbook of Child and Adolescent Anxiety Disorders* (s. 7-22). Springer: Heidelberg.
- Çakar, K. (2019). Tourophobia: Fear of Travel Resulting from Man-made or Natural Disasters. *Tourism Review*, 1-32.
- Çenesiz, E., ve Atak, N. (2007). Türkiye’de Sağlık İnanç Modeli ile Yapılmış Araştırmaların Değerlendirilmesi. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 427-434.
- Douglas, M., Katikireddi, S. V., Taulbut, M., McKee, M., ve McCartney, G. (2020). Mitigating the Wider Health Effects of Covid-19 Pandemic Response. *The BMJ*, 1-6.
- Fox-Skelly, J. (2021, Ağustos 25). *BBC Earth*. BBC Earth: <http://www.bbc.com/earth/story/20170504-there-are-diseases-hidden-in-ice-and-they-are-waking-up> adresinden alınmıştır
- Frago, L. (2021). Impact of COVID-19 Pandemic on Retail Structure in Barcelona: From Tourism-Phobia to the Desertification of City Center. *Sustainability*, 1-17.
- Gajic, T., Petrovic, M. D., Blesic, I., Radovanovic, M. M., ve Syromiatnikova, J. A. (2021). The Power of Fears in the Travel Decision – Covid-19 against Lack of Money. *JOURNAL OF TOURISM FUTURES*, 1-22.
- Goodwin, H. (2017, October 4). The Challenge of Overtourism. *Responsible Tourism Partnership Working Paper*.
- Gössling, S., Scott, D., ve Hall, C. M. (2021). Pandemics, Tourism and Global Change: A Rapid Assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 1-20.
- Gözüm, S., ve Çapık, C. (2014). Sağlık Davranışlarının Geliştirilmesinde Bir Rehber: Sağlık İnanç Modeli. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 230-237.
- Grennan, D. (2019). What is a Pandemic. *Jama Patient Page*, 910.

- Gupta, V., Cahyanto, I., Sajnani, M., ve Shah, C. (2020). Changing Dynamics and Travel Evading: A Case of Indian Tourists Amidst the COVID 19 Pandemic. *Journal of Tourism Future*, 1-17.
- Harper, C. A., Satchell, L. P., Fido, D., ve Latzman, R. D. (2020). Functional Fear Predicts Public Health Compliance in the COVID-19 Pandemic. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-14.
- Higgins-Desbiolles, F. (2020). Socialising Tourism for Social and Ecological Justice after COVID-19. *Tourism Geographies*, 610-623.
- Huang, X., Dai, S., ve Xu, H. (2020). Predicting Tourists' Health Risk Preventative Behaviour and Travelling Satisfaction in Tibet: Combining the Theory of Planned Behaviour and Health Belief Model. *Tourism Management Perspectives*, 1-10.
- Hussain, A., Fusté-Forné, F., ve Simmons, D. (2021). Fear of Pandemics of Fear of Tourism: The Challenges for Human Mobility. *Tourism and Hospitality Management*, 1-7.
- Jamal, T., ve Budke, C. (2020). Tourism in a World with Pandemics: Local-global Responsibility and Action. *Journal of Tourism Future*, 181-188.
- Jonas, A., Mansfeld, Y., Paz, S., ve Potasman, I. (2011). Determinants of Health Risk Perception Among Low-risk-taking Tourists Traveling to Developing Countries. *Journal of Travel Research*, 87-99.
- Joo, D., Xu, W., Lee, J., Lee, C.-K., ve Woosnam, K. M. (2021). Residents' Perceived Risk, Emotional Solidarity, and Support for Tourism Amidst the COVID-19 Pandemic. *Journal of Destination Marketing ve Management*, 1-11.
- Karimy, M., Bastam, F., Sharifat, R., Heydarabadi, A. B., Hatamzadeh, N., Pakpour, A. H., ve Araban, M. (2021). Factors Related to Preventive COVID-19 Behaviors Using Health Belief Model among General Population: A Cross-Sectional Study in Iran. *BMC Public Health*, 1-8.
- Kırılmaz, H., ve Doğanyığıt, P. B. (2021). Kendi Kendine İlaç Kullanımı ve Sağlık İnanç Modeli İlişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 200-209.
- Korstanje, M. E. (2011). The Fear of Traveling: A New Perspective for Tourism and Hospitality. *An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 222-233.
- Korže, S. Z., ve Škabar, M. (2020). Covid-19 Footprint to Tourism and Small Tourism Businesses in the First Period of Pandemic. *Advances in Business-Related Scientific Research Journal*, 90-111.
- Kuo, H.-I., Chen, C.-C., Tseng, W.-C., Ju, L.-F., ve Huang, B.-W. (2008). Assessing Impacts of SARS and Avian Flu on International Tourism Demand to Asia. *Tourism Management*, 917-928.
- Kwok, A. O., ve Koh, S. G. (2021). COVID-19 and Extended Reality (XR). *Current Issues in Tourism*, 1935-1940.
- Lalaoui, S. (2020). Re examination of The Validity of Motivational Approaches At Work, An Imperative In The Crisis Context of The Covid19 Pandemic: The Beginnings of New Post-Crisis Concepts. *IOSR Journal of Business and Management*, 1-7.

- Liu, Y., Yao, J., Liu, X., Luo, B., ve Zhao, X. (2018). A Randomized Interventional Study to Promote Milk Secretion during Mother–Baby Separation based on the Health Belief Model. *Medicine*, 1-6.
- Lopes, H. d., Remoaldo, P. C., Ribeiro, V., ve Martín-Vide, J. (2021). Effects of the COVID-19 Pandemic on Tourist Risk Perceptions—The Case Study of Porto. *Sustainability*, 1-29.
- Luo, J. M., ve Lam, C. F. (2020). Travel Anxiety, Risk Attitude and Travel Intentions towards “Travel Bubble” Destinations in Hong Kong: Effect of the Fear of COVID-19. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 1-11.
- Maditinos, Z., ve Vassiliadis, C. (2008). Crises and Disasters in Tourism Industry: Happen Locally - Affect Globally. *MIBES E-BOOK*, 67-76.
- Mahmud, M. S., Talukder, M. U., ve Rahman, S. M. (2021). Does ‘Fear of COVID-19’ Trigger Future Career Anxiety? An Empirical Investigation Considering Depression from COVID-19 as a Mediator. *International Journal of Social Psychiatry*, 35-45.
- Mailliez, M., Griffiths, M. D., ve Carre, A. (2021). Validation of the French Version of the Fear of COVID-19 Scale and Its Associations with Depression, Anxiety and Differential Emotions. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-15.
- Maphanga, P. M., ve Henama, U. S. (2019). The Tourism Impact of Ebola in Africa: Lessons on Crisis Management. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 1-13.
- Maximiliano, K. (2016). Exploring the Fear of Travel: Study Revealing into Tourist Minds. *Journal of Tourism Research*, 135-140.
- Mayo Clinic. (2021, Ağustos 13). *Mayo Clinic*. Mayo Clinic: <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/infectious-diseases/symptoms-causes/syc-20351173> adresinden alınmıştır
- Merckelbach, H., Jong, P. J., Muris, P., ve Hout, M. A. (1996). The Etiology of Specific Phobias: A Review. *Clinical Psychology Review*, 337-361.
- Milano, C., Novelli, M., ve Cheer, J. M. (2019). Overtourism and Tourismphobia: A Journey Through Four Decades of Tourism Development, Planning and Local Concerns. *Tourism Planning ve Development*, 353-357.
- Morens, D. M., Taubenberger, J. K., ve Fauci, A. S. (2021). A Centenary Tale of Two Pandemics: The 1918 Influenza Pandemic and COVID-19, Part I. *Public Health Then and Now*, 1086-1094.
- Mukhtar, S. (2020). Mental Health and Emotional Impact of COVID-19: Applying Health Belief Model for Medical Staff to General Public of Pakistan. *Brain, Behavior, and Immunity*, 28-29.
- Naseer, K., Qazi, J., Qazi, A., Avuglah, B. K., Tahir, R., Rasheed, R. A., . . . Naseem, U. (2021). Travel Behaviour Prediction amid Covid-19 Underlying Situational Awareness Theory and Health Belief Model. *Behaviour ve Information Technology*, 1-11.
- Nino, A. (2021). Covid-19 Pandemic and Its Impact on the Tourism Industry and Hospitality. *European Journal of Economics and Management*, 55-58.
- Novelli, M., Burgess, L. G., Jones, A., ve Ritchie, B. W. (2018). No Ebola...still Doomed – The Ebola-induced Tourism Crisis. *Annals of Tourism Research*, 76-87.

- Ojeda, A. B., ve Kieffer, M. (2020). Touristification. Empty Concept or Element of Analysis in Tourism Geography. *Geoforum*, 143-145.
- Ornell, F., Schuch, J. B., Sordi, A. O., ve Kessler, F. H. (2020). Pandemic Fear'' and COVID-19: Mental Health Burden and Strategies. *Brazilian Journal of Psychiatry*, 232-235.
- Page, S., ve Yeoman, I. (2006). How VisitScotland Prepared for a Flu Pandemic. *Journal of Business Continuity ve Emergency Planning*, 167-182.
- Page, S., Song, H., ve Wu, D. C. (2012). Assessing the Impacts of the Global Economic Crisis and Swine Flu on Inbound Tourism Demand in the United Kingdom. *Journal of Travel Research*, 142-153.
- Pardo, C., ve Ladeiras, A. (2020). Covid-19 "Tourism in Flight Mode": A Lost Opportunity to Rethink Tourism – towards a more Sustainable and Inclusive Society. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 671-678.
- Pásztor, J., Bak, G., ve Kántor, S. (2020). Fear of COVID-19 and Its Impact on Holiday Planning and Working Abroad. *18th International Conference on Management, Enterprise, Benchmarking* (s. 169-180). Budapest: Budapest Óbuda Universit.
- Presti, G., McHugh, L., Gloster, A., Karekla, M., ve Hayes, S. C. (2020). The Dynamics of Fear at the Time of Covid-19: A Contextual Behavioral Science Perspective. *Clinical Neuropsychiatry*, 65-71.
- Qiu, R. T., Park, J., Li, S., ve Song, H. (2020). Social Costs of Tourism during the COVID-19 Pandemic. *Annals of Tourism Research*, 1-14.
- Quintal, V. A., Lee, J. A., ve Soutar, G. N. (2010). Risk, Uncertainty and the Theory of Planned Behavior: A Tourism Example. *Tourism Management*, 797-805.
- Ramos, S. P., ve Mundet, L. (2021). Tourism-phobia in Barcelona: Dismantling Discursive Strategies and Power Games in the Construction of a Sustainable Tourist City. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 113-131.
- Rather, R. A. (2021). Monitoring the Impacts of Tourism-based Social Media, Risk Perception and Fear on Tourist's Attitude and Revisiting Behaviour in the Wake of COVID-19 Pandemic. *Current Issues in Tourism*, 1-9.
- Riadil, I. G. (2020). Tourism Industry Crisis and its Impacts: Investigating the Indonesian Tourism Employees Perspectives' in the Pandemic of COVID-19. *Jurnal Kepariwisataaan: Destinasi, Hospitalitas dan Perjalanan*, 1-15.
- Rosenstock, I. M. (1974). Historical Origins of the Health Belief Model. *Health Education Monographs*, 328-335.
- Rosenstock, I. M., Strecher, V. J., ve Becker, M. H. (1988). Social Learning Theory and the Health Belief Model. *Health Education Quarterly*, 175-183.
- Senbeto, D. L., ve Hon, A. H. (2020). The Impacts of Social and Economic Crises on Tourist Behaviour and Expenditure: An Evolutionary Approach. *Current Issues in Tourism*, 740-755.
- Steimer, T. (2002). The Biology of Fear- and Anxiety-Related Behaviors. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 231-249.

- Strecher, V. J., ve Rosenstock, I. M. (1997). The Health Belief Model. A. Baum, S. Newman, J. Weinam, R. West ve C. McManus içinde, *Cambridge Handbook of Psychology, Health and Medicine* (s. 113-116). Cambridge: Cambridge University Press.
- Tachmatzidis, I. (2020). Covid-19 Pandemic: Socio-Economic, Psychological and Philosophical Issues on Security. *European Research Studies Journal*, 1-10.
- Tadesse, T., Alemu, T., Amogne, G., Endazenaw, G., ve Mamo, E. (2020). Predictors of Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Prevention Practices Using Health Belief Model Among Employees in Addis Ababa, Ethiopia, 2020. *Infection and Drug Resistance*, 3751-3761.
- Tatem, A. J. (2014). Mapping Population and Pathogen Movements. *International Health*, 5-11.
- Tee, M. L., Tee, C. A., Anlacan, J. P., Aligam, K. J., Reyes, P. W., Kuruchittham, V., ve Ho, R. C. (2020). Psychological Impact of COVID-19 Pandemic in the Philippines. *Journal of Affective Disorders*, 379-391.
- Tong, K. K., Chen, J. H., Yu, E. W.-y., ve Wu, A. M. (2020). Adherence to COVID-19 Precautionary Measures: Applying the Health Belief Model and Generalised Social Beliefs to a Probability Community Sample. *Applied Psychology: Health and Well Being*, 1205-1223.
- Troisi, A. (2020). Fear of Covid-19: Insights from Evolutionary Behavioral Science. *Clinical Neuropsychiatry*, 72-75.
- Tuzcu, A., ve Bahar, Z. (2012). Göçmen Kadınlarda Sağlık İnanç Modeli ve Sağlığı Geliştirme Modeli Kullanımının Meme Kanseri Erken Tanı Davranışlarındaki Değişime Etkisi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 91-103.
- Ulak, N. (2020). A Preliminary Study of Novel Coronavirus Disease (COVID-19) Outbreak: A Pandemic Leading Crisis in Tourism Industry of Nepal. *Journal of Tourism ve Hospitality Education*, 108-131.
- UNWTO (2021a). *Covid 19 Related Travel Restrictions A Global Review for Tourism*. Madrid: UNWTO.
- UNWTO (2021b, Ağustos 25). UNWTO. UNWTO: <https://www.unwto.org/impact-assessment-of-the-covid-19-outbreak-on-international-tourism> adresinden alınmıştır.
- Valle, A. S. (2020). *The Tourism Industry and the Impact of Covid-19 Scenarios and Proposals*. Madrid: Global Journey Consulting.
- Veríssimo, M., Moraes, M., Breda, Z., Guizi, A., ve Costa, C. (2020). Overtourism and Tourismphobia: A Systematic Literature Review. *Tourism Review Article*, 156-169.
- Visser-Keizer, A. C., Westerhof-Evers, H. J., Gerritsen, M. J., Naalt, J. v., ve Spikman, J. M. (2016). To Fear Is to Gain? The Role of Fear Recognition in Risky Decision Making in TBI Patients and Healthy Controls. *PLOS ONE*, 1-16.
- Wheaton, M. G., Prikhidko, A., ve Messner, G. R. (2021). Is Fear of COVID-19 Contagious? The Effect of Emotion Contagion and Social Media Use on Anxiety in Response to the Coronavirus Pandemic. *Frontiers in Psychology*, 1-9.

- WHO. (2021, Ağustos 13). WHO. WHO: <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020> adresinden alınmıştır
- Williams, A. M., ve Baláž, V. (2015). Tourism Risk and Uncertainty: Theoretical Reflections. *Journal of Travel Research*, 271-287.
- World Economic Forum (2021). *The Global Risks Report 2021*. Cologny: World Economic Forum.
- Yang, Y., Zhang, H., ve Chen, X. (2020). Coronavirus Pandemic and Tourism: Dynamic Stochastic General Equilibrium Modeling of Infectious Disease Outbreak. *Annals of Tourism Research*, 1-5.
- Zeng, B., Carter, R. W., ve Lacy, T. D. (2005). Short-term Perturbations and Tourism Effects: The Case of SARS in China. *Current Issues in Tourism*, 306-322.
- Zenker, S., Braun, E., ve Gyimothy, S. (2021). Too Afraid to Travel? Development of a Pandemic (COVID-19) Anxiety Travel Scale (PATS). *Tourism Management*, 1-11.
- Zhao, J., ve An, Y. (2021). Behavioural Intention of Forest Therapy Tourism in China: Based on Health Belief Model and the Theory of Planned Behaviour. *Current Issues in Tourism*, 3425-3432.
- Zheng, D., Luo, Q., ve Ritchie, B. W. (2021a). Afraid to Travel after COVID-19? Self-protection, Coping and Resilience against Pandemic 'Travel Fear'. *Tourism Management*, 1-13.
- Zheng, D., Luo, Q., ve Ritchie, B. W. (2021b). The Role of Trust in Mitigating Perceived Threat, Fear, and Travel Avoidance after a Pandemic Outbreak: A Multigroup Analysis. *Journal of Travel Research*, 1-16.
- Zhong, L., Sun, S., Law, R., ve Li, X. (2021). Tourism Crisis Management: Evidence from COVID-19. *Current Issues in Tourism*, 1-12.
- Zhonga, Z.-P., Solonenko, N. E., Li, Y.-F., Gazitúa, M. C., Roux, S., Davis, M. E., ve Thompson, L. G. (2020). Glacier Ice Archives Fifteen-Thousand-Year-Old Viruses. *BioRxiv*, 1-57.